

GARPENBERGS KYRKA

Garpenbergs kyrka 2:1; Garpenbergs församling; Hedemora kommun; Dalarnas län

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Bergsbruket i Garpenberg har mycket gamla anor och hör till de äldsta i landet. Bygden har uppkallats efter de tyska bergsmännen "Garpar" som redan på 1300-talet, av biskop Erlandsson Ängel, fick rättigheten att bryta malm vid Hedemora koppargruva. Socknen är dock betydligt yngre och bildades 1607, då många byar från kringliggande församlingar sammanfördes under Garpenberg. Strax innan eller ungefär samtidigt uppfördes även gruvkapellet som ännu är bevarat, nedanför nuvarande kyrka längre bort i sydväst. Sedan länge fanns även ett kapell, som brukades in på 1630-talet, vid Gruvsjöns nordvästra strand.

Efter sockenbildningen påbörjades uppförandet av en träkyrka på nuvarande plats. Den utvidgades 1680 men betraktades redan på 1700-talet som trång, trots sina 600 sittplatser. Till kyrkan hörde en klockstapel samt en kyrkogård, med inhägnad av träbalkar och två portar.

I maj 1784 drabbades dock kyrkplatsen av en våldsam brand som förintade flera byggnader, bland dessa kyrkan och klockstapeln. Bland de få inventarierna som kunde räddas fanns ljuskronorna och storklockan. Två veckor efter branden åtog sig konstmästaren J. Lindberg att upprätta ett förslag till en ny kyrka, att uppföra i gråsten och med spåntak. Redan följande år inleddes återuppbyggnadsarbeten. Som byggmästare anlätades Eric Sjöström, som även svarat för många kyrkobyggen i Bergslagen. Den nya kyrkan uppfördes på samma plats som sin föregångare och byggdes av sten, med torn och enligt perioden rådande byggnadsideal i gustaviansk stil. Som en följd av byggprojektet fick församlingen en ansträngd ekonomi. Tack vare hjälp från Salomon von Stockenström, ägare till Garpenbergs bruk, kunde dock kyrkobygget slutföras. Han bidrog även genom att donera tornuret och predikstolen. Redan två år efter branden, 1786, kunde den nya byggnaden invigas. Mycket återstod dock att göra, inte minst invändigt och det skulle dröja fram till början av 1800-talet innan kyrkan kunde anses vara fullbordad.

Utvändigt är byggnaden tämligen oförändrad sedan uppförandet. Den är renodlad och representativ för nyklassicismens enklare typ av kyrkobyggnader. Invändigt var utformningen från början mycket spartansk. Valvet utfördes med brädor men putsades senare 1854. Större delen av inredningen är samtida med kyrkan. Kyrkan inreddes med en mindre läktare i väster samt med en monumental korinredning innefattande bl.a. en orgelläktare och en påkostad orgelfa-

sad. Korinredningen inkluderande altarpuppställningen och predikstolen utfördes i en tidstypisk sengustaviansk stil.

I början på 1900-talet genomgick kyrkan en omfattande omdaning under ledning av arkitekt L.I. Wahlman. Åtgärderna präglar ännu byggnaden i synnerhet invändigt; bl.a. anlades ett golv som dittills saknats i kyrkorummet. Vidare installerades öppna fasta bänkar och västra läktaren om- och tillbyggdes. Wahlman tillförde framför allt ett rikligt dekormåleri i tidstypisk jugend och ändrade på så sätt kyrkorummets karaktär. Uppvärmning installerades och för ändamålet uppfördes en tillbyggnad, ett pannhus i form av gravkor mot norra långsidan.

På 1930-talet genomgick kyrkan en renovering som medförde vissa ändringar i inredningen, bland annat kapades sidbänkarna för att skapa sidogångar, även ett antal bänkrader avlägsnades och inredningen ommålades.

På 1940-talet omvandlades sakristian, bakom koret, till ett vinterkapell. Hela rummet omgestaltades och det fick ny utsmyckning och ny inredning. De efterföljande restaureringarna har inte medfört några väsentliga förändringar med undantag av brudkammaren som 1969 inreddes i vapenhuset samt några ytterligare tekniska installationer.

Kyrkomiljön

Kyrkan är uppförd på krönet av en kulle vid bergets östra sluttning mot en djup dal. På andra sidan dalgången syns Odalsfältets lave som reser sig högt över granskogen. I nordost sträcker sig Finnhyttedammsjö och hyttor fanns tidigare i sydväst och nordost. Kyrkan och kyrkogården är inklämda mellan gamla landsvägen i väster och dess nya vägsträcka i öster, vägarna följer kyrkotomtens gränser. Gamla vägen sluttar kraftigt ned mot dalen i dess norra riktning och löper därför nedanför kyrkans torn. En trappa i flera avsatser förbinder gamla vägen med kyrkans västra portal. Ortens bebyggelse utsträcker sig huvudsakligen väster om kyrkan men en del byggnader finns även i söder och i sydost, bl.a. skolan och församlingshemmet.

Övrigt

Strax sydväst om kyrkan, vid väggkanten står en minnessten men inskriptioner som skildrar bygdens utveckling som järnbygd. Stenen av granit restes 1957.

Riksintresseområde: **Garpenberg [W 37]** (Garpenbergs sn). Gäller området kring Garpenbergs bruk.

Motivering: *Bergslagsmiljö*, ursprung i äldre medeltid, med välbevarad bruksherrgård från sekelskiftet 1800 kring det sedan 1500-talet kända Garpenbergs bruk. (*Bruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset: Talrika lämningar från 1500- och 1600-talets bergsbruk såsom ett vattensystem för hytt drift med tre dammsjöar och mellanliggande hyttlämningar samt gruvor med spår av tidens brytningsteknik. Sveriges enda bevarade gruvkyrka från 1600-talet. Herrgården, med huvudbyggnad från 1801 och fyra 1700-talsflyglar.

Övriga byggnader

Strax nedanför tornet på andra sidan vägen står bygdens sockenstuga, en vitputsad stenbyggnad under brutet tälttak. Den uppfördes 1788, ett par år efter nya kyrkans invigning, som ersättare för en äldre som eldhärjades 1784 samtidigt som övriga byggnader i kyrkomiljön. Byggnaden uppfördes av byggmästare E. Sjöström som också svarade för kyrkobygget. (Byggnadens historia, se Haglund, 1914).

Församlingshemmet är inrymt i en byggnad som ligger ca 100 meter sydväst om kyrkan.

Prästgården är inte uppförd i anslutning till kyrkan (se ”Prästgårdsinventering”, 1976; 1993)

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården

Kyrkotomten och kyrkogården avgränsas i väster och även delvis i norr av en kallmurad mur av huggen sten med torvtäckt krön. Muren indelas av fyra ingångar som markeras av vitputsade pelare med tälttak av koppar, tre för dubbla grindar och en för enkel grind vid tornet. Ingångarnas grindar av smide är borttagna. Muren kring kyrkogården och kyrkan renoverades 1934. I öster, mot nya landsvägen, avgränsas kyrkogården av häckar. En infart är anlagd i nordost, i höjd med bårhuset.

Kyrkogården har, öster om kyrkan där nivåskillnaderna är störst, terrassering i flera nivåer. Denna utvidgning samt terrassering genomfördes 1884. Kyrkogården har gräsbevuxna gravkvarter som delvis avgränsas av låga häckar samt av asfalterade gångar.

Kyrkogården innehåller många äldre gravvårdar som speglar bygdens historia, präglad helt av järnhanteringen. Synnerligen märkliga är resterna efter Stockenströms släktgrav (kammarherre och brukspatron), som numera omges av ett högt staket i gjutjärn men tidigare var överbyggd med gravkor.

Strax nordost om kyrkan står ett bårhus uppfört 1875. Byggnaden som är tämligen oförändrad är uppförd av tegel med vitputsade fasader och har kraftigt profilerad takfot under ett korsformat sadeltak med plåttäckning.

Kyrkan

Kyrkobyggnaden är uppförd med tjocka murverk av gråsten. Till typen är byggnaden en enskeppig rektangulär salkyrka, med rak koravslutning i öster och smalare kvadratisk torn i väster. Sakristian inrymdes ursprungligen i östra delen av långhuset, bakom korskrancket och under korets orgelläktare. Utrymmet är numera ombyggt till vinterkapell. Samtliga delar av kyrkobyggnaden är uppförda samtidigt, mellan 1785 och 1786. Tornet har likheter med tornen i Grytnäs, Folkärna m.fl. vilka är uppförda eller ombyggda av samma byggmästare. Kyrkan har

tre entréer, en i väster genom tornets vapenhus och två i långhusets södra långvägg, varav den ena utgör yttre ingång till sakristian.

Marken kring kyrkan sluttar kraftigt mot väster, nedanför tornet, och även något mot öster. Byggnadens sockel följer därmed marklutningen och ingångarna har anpassats till terrängen. Visuellt skapas därför en tilltagande vinkel mellan takfot och marklinjen, från väster mot öster.

Wahlmans restaurering, 1902, medförde även vissa förändringar av kyrkans yttre karaktär. Framför allt uppfördes det märkliga pannhuset mot norra långväggen, i väster. Pannhuset utformades, i nationalromantisk anda, som ett gravkor i renässansstil. Strax norr om pannhuset uppfördes, något senare, även ett fristående kolhus av trä utformat som ett lusthus och i en stil som påminner om pannhuset. Det är troligt att även kyrkans taktäckning med kopparplåt härstammar från samma restaurering.

Exteriör

Hela byggnaden är slätputsad och avfärgad i vitt, sockeln har markerats på senare tid genom avfärgning i gråblått. Långhuset saknar arkitektonisk utsmyckning; det har släta fasader med en mindre profilerad takfot samt enkla indragningar i höjd med södra portalen och gavelfönstret i öster. Långhuset har ett brutet tak med en mindre avvalmning i öster. Taket har täckning av kopparplåt och på nocken i öster står ett förgyllt kors uppställt på tvären, i samma riktning som takåsen.

Långhuset har fem fönsteraxlar på södra sidan, varav den mittersta har port i nedre delen, norra sidan har numera endast fyra fönsteraxlar, ett fönster igenmurades på 1940-talet i samband med omvandlingen av sakristian till kapell. Östra gaveln har en hög indragning i byggnadens axel med ett större mittfönster i överdel och ett mindre kvadratisk i nedre delen. Norr om det nedre fönstret finns ytterligare ett liknande fönster infällt i en nisch. De nedre fönstren var avsedda för sakristian, numera vinterkapell.

De större fönstren i långhus, gavel och torn är av samma storlek och typ, med undantag av fönstret i södra långväggens mitt som är kortare nedanför på grund av porten. De är rundbågiga, har tre lufter med vertikala poster och tvärposter samt rutindelning med träspröjsning. Samtliga fönster är rödmålade.

Södra långsidan har två ingångar, en större med mittingång till kyrkorummet samt en mindre till sakristian under fönstret i öster. Båda portar har dörrar med rak avslutning och beklädnad av kopparplåt.

Tornet har som långhuset ett enkelt utförande och slätputsade murar, med undantag av portalomfattningen. Det har rundbågiga ljudöppningar försedda med plåttäckta träluckor i samtliga väderstreck, samt ett större rundbågigt fönster i väster i höjd med tornkammaren (läktarvåningen). Portalen har en svagt utskjutande omfattning, av puts med kvadermarkering, och rak

avslutning i överdel. Den rundbågiga dörromfattningen har ett avrundat språng och dörröppningen plåtklädda pardörrar.

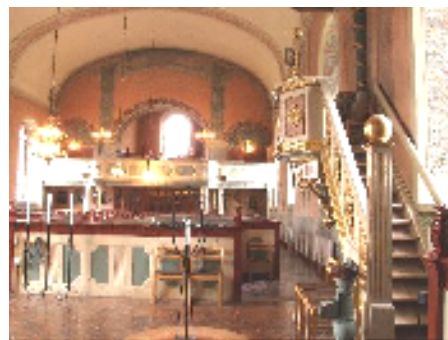
Tornet har böjd huv, med utsvängning över takfoten. Tornhuvud bär en kvadratisk lanternin vars tak kröns med ett förgyllt kors på klot. Lanterninen har inglasade öppningar, smala och rundbågiga. Tornhuvud och lanternin har täckning av kopparplåt. Tornuret tillkom 1792 och är, som många andra tornur, tillverkat i Stjärnsund. Urtavlorna är placerade i varje väderstreck, strax över takfoten och är insatta i runda takkupor som kröns av förgyllda klot.

Det f.d. pannhuset som uppfördes 1902 mot långhusets norra vägg har oktagonalt plan och ett lökkupolformat tak krönt med skorsten. Det är sammanbundet med långhuset genom en smal gång under sadeltak. Taken och de böjda strävpelarna är täckta med svart plåt. Byggnaden har två smala rundbågiga dörröppningar mot väst och ett mindre infällt fönster i öster. Dörrar och fönster är rödmålade och byggnadens väggar har grovstruken vitputs. Till pannhuset hör även ett fristående kolhus.

Interiör

Kyrkorummet har ett tunnvalv som är utfört av brädor. Det var ursprungligen vitmålat men rappades 1854 med puts och vitkalkades. Invändigt genomgick kyrkan en nästan fullständig omvandling i samband med ombyggnaden 1902 till 1903, vilken genomfördes enligt arkitekt Wahlmans förslag. All äldre inredning revs med undantag av koret med altaranordning, altarring, orgelläktare och orgelfasad samt predikstol. Även västra läktaren om- och tillbyggdes. Valvet ommålades i vitt och väggarna fick en svagt röd kulör. Fönsternischer, bågfälten i valvet, valvarkader och vissa ytor på väggarna utsmyckades med stiliserad växtornamentik, vilken utfördes av dekorationsmålaren E. Berg från Stockholm.

Ekonomiska problem i samband med kyrkans återuppförande, efter branden 1784, medförde att medel saknades för att anlägga ett inre golv. Man tvingades utnyttja hälleberget som naturgolv under bänkarna men uppgifter finns om tegelbelagda gångar. Inte förrän vid 1902-års stora restaurering kunde ett brädgolv anläggas medan kyrkorummet samtidigt fick nya öppna bänkar. Vid samma ombyggnad revs också skiljeväggen som fanns mellan tornets vapenhus och kyrkorummet.

Kyrkorummet och koret har numera en golvbeläggning av tegel lagt i mönster. Utförandet härstammar troligen från 1936-års restaurering men kan också till viss del ha kompletterats vid renoveringen 1969. Bänkkvarteren har förhöjda golv av brädor.

Sakristian, bakom koret, ombyggdes invändigt 1944 för att skapa ett mindre gudstjänstrum brukbart under den kalla delen av året. Rummet döptes till Staffänskapellet. Kapellets inredning och utsmyckning utfördes av konstnärerna Nils-Aron Berge (altare, predikstol, krucifixet, fönstermålningar, takmålningar) och Akke Hugh-Malmeström (altartavla).

”Pannhuset”, den gravkorliknande tillbyggnaden på långhusets norra sida, ombyggdes till toalett i samband med att eluppvärmning installerades 1969.

Inredning och inventarier

Korinredningen upptar hela kyrkorummets bredd. Den består av sammanbyggda element som skapar en enhetlig arkitektur i gustaviansk stil. Korfasaden med sin orgelläktare är från 1780-talet och samtida med kyrkan. Orgelfasaden är samtida med första orgelverket, vilket installerades på 1790-talet.

Orgelläktaren är uppförd över den f.d. sakristian, nuvarande Staffanskapellet. Den har ett något framskjutet mittparti och bär en monumental orgelfasad som är sammanbyggd med läktarbarriären. Nummertavlorna är uppsatta på barriären. Korväggen har en arkitektur av arkad och pilastrar, sammanbyggd med barriären. Fälten i arkaden och sidoöppningarna är dekorerade med illusionistiskt målade draperier. På sidorna finns symmetriskt fördelade pardörrar till sakristian (Staffanskapellet). Dörrarnas omfattningar och överstycken samt del av den målade utsmyckningen har troligen delvis ändrats vid 1902-års renovering. Dörröverstyckena bär kors, symboliska bilder och inskriptioner.

Altarbordet, som står på ett tråpodium, och altarringen med knäfall är samtida med korfasaden. De har fält och ramar målade med marmoreringar samt förgyllda detaljer. Altarprydnaden var fram till 1860 stod ett förgyllt kors, som ersattes då med en 2,5 meter hög efterbildning av Thorvaldsens Kristusfigur i gips. Korset är nu omplacerat, ovanför altaret, på läktarbarriären.

Dopfunten, i korets södra del, tillkom i samband med restaureringen 1969. Den är utförd av stenhuggaren A Englund.

Predikstolen skänktes till kyrkan 1792 av Bergsrådet och dåvarande ägaren till Garpenbergs bruk, Salomon von Stockenström. Den står mot norra väggen och är utförd i sengustaviansk stil, vitmålad och rikt utsmyckad med tidstypiska förgyllda sniderier. Ljudtaket bärs av ett, med band, lindat palmträd. Den har ryggdraperi målat på långhusets vägg.

Kyrkans ursprungliga bänkar var slutna, med dörrar. De ommålades med träådring (ek) 1854.

I samband med renoveringen 1902 installerades nya fasta öppna bänkar med bakskärmar och delvis snidade gavlar. Samtidigt inlades ett brädgolv i kyrkorummet, där dittills endast den ojämna bergklacken fått tjäna som sådant. I koret placerades bänkrader på tvären, vända mot predikstolen. Uppdelningen och antalet bänkar har varierat under åren. I samband med uppbyggnaden 1936 skapades sidogångar längs med ytterväggarna och bänkraderna kapades för ändamålet. De är nu uppdelade i ett kvarter på norra sidan och två kvarter på den södra, vilka delas av gången mot kyrkans södra port. De är målade i engelskt rött och invändigt i grått. Förutom bänkarna i kyrkorummet finns även sittplatser på läktarna. På 1910-talet fanns sammanlagt 700 sittplatser.

Tre ljuskronor av mässing hänger över mittgången. Av kyrkans ljuskronor är den främre, närmast koret, från 1760-talet och den följande från 1903.

Kyrkans västra läktare om- och tillbyggdes vid renoveringen 1902. Mittpartiet fälldes in i tornet över vapenhuset och utbyggdes samtidigt mot kyrkorummet, det kompletterades med smala vingar längs gavelväggen. Läktaren gavs även en ny inredning med fasta bänkar. Trappan till läktaren och tornet, förlades till vapenhuset.

Läktaren bärs av kvadratiska pelare med sniderier i frampartiet. Läktarbarriären har marmorade speglar med sniderier i hörnen. Mittpartiets hörnpelare har, över barriären, en förlängning med stora kandelabrar i form av marmorade obelisker. Läktaren är i övrigt målad i vitt, rosa och grått samt har sniderier på vissa fält. Barriärens fot bär målade texter i hela sin längd. Orgeln är placerad på en läktare över f.d. sakristian i öster och ingår på så sätt i altarpåbyggnaden och korscenografin. Utförandet är representativt för nyklassicismens inredningar och stilens strävan efter symmetri. Mittpartiet är något framskjutande över altaret. Färgsättningen och utsmyckningen har förändrats delvis i samband med Wahlmans restaurering 1903. Läktaren hade på 1910-talet tre större och en mindre bänk.

Kyrkans första orgel byggdes 1798 av Nils Söderström. Orgelverket omfattade ursprungligen 12 stämmor men byggdes om 1902 av E.A. Setterquist, till att omfatta 14 stämmor. Det ombyggdes åter 1969 och har nu 17 stämmor. Trots verkets upprepade ombyggnader är den monumentala fasaden i gustaviansk stil helt bevarad. Fasaden är utformad som en antik portal. Den har en rik ornamentik av förgyllda sniderier och kröns av en strålande sol och musikens symboler.

Den fristående kororgeln inköptes 1953 i samband med inredningen av Staffanskapellet. Den omfattar fyra stämmor och är byggd av Grönlunds orgelfabrik. Den har fått sin nuvarande placering i samband med 1969-års restaurering av kyrkorummet.

Storklockan härstammar från 1680 och kunde räddas vid branden 1784. Den är dock omgjuten 1892 och senast 1928. Lillklockan är gjuten 1786 av resterna från gamla kyrkans två mindre klockor, vilka skadades vid branden 1784.

Pannhus och kolhus, från 1902-års restaurering. Ark. I. Wahlman

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK OCH BEDÖMNING

Bergsbruket i Garpenbergs bygd har mycket gamla anor och hör till det äldsta i landet. Socknen är dock betydligt yngre och bildades 1607. Kort efter sockenbildningen påbörjades uppförandet av en träkyrka på nuvarande plats. I maj 1784 drabbades dock kyrkplatsen av en brand som förintade flera byggnader, bland dessa kyrkan och klockstapeln. Redan följande år inleddes återuppbyggnadsarbeten och två år efterbranden, 1786, kunde den nya kyrkobyggnaden invigas. Det skulle dock dröja fram till början av 1800-talet innan kyrkan i sin helhet fullbordades.

Garpenbergs kyrka tillhör den utbredda gruppen av nyklassicistiska kyrkor, som tillkom över hela landet mellan 1760 och 1860. Ungefär 800 kyrkor av denna typ uppfördes under perioden. De karaktäriseras av rektangulära långhus och har kvadratisk torn i väster, krönt med huv och lanternin. De har vanligen tunnvalv under ett brutet tak, stora fönstersystem, vitputsade murar samt en sparsam och stram utsmyckning.

Garpenbergs kyrka är utvändigt representativ för byggmästarens Eric Sjöströms provinsiella kyrkoverk. Den hör till de tidiga bland dessa och utmärker sig utvändigt genom sin extrema enkelhet. Med undantag av den nationalromantiska tillbyggnaden i norr, ett f.d. pannhus från 1902, är kyrkobyggnaden utvändigt till största del oförändrad. Invändigt har den genomgått en del förändringar under årtiondena. Kvar av den ursprungliga inredningen återstår predikstolen samt altaranordningen med läktare och orgelfasad sammanbyggda i en storskalig och påkostad korscenografi.

Kyrkans nuvarande inre karaktär präglas också starkt av Wahlmans restaurering från början av 1900-talet, vilken förenar uttryck från nationalromantiken och jugend. I synnerhet är färgsättningen, dekorationerna, västläktaren och bänkinredningen frukten av denna restaurering. För den målade utsmyckningen svarade dekorationsmålaren Edvard Berg. Samtidigt uppfördes det märkliga och troligen unika pannhuset, som är utformat som ett gravkor, samt det likaså ovanliga fristående kolhuset som liknar ett lusthus. Garpenberg är en av de få kyrkorna i landet med omfattande dekorationer i jugendstil (jfr. t.ex. Älvdalen).

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön

- **Kyrkan är ett representativt exempel på provinsial nyklassicistisk kyrkoarkitektur, och utgör en av byggmästare Eric Sjöströms många kyrkobyggnader**
- **Kyrkans strama och enkla exteriör, till största del oförändrade**
- **Den magnifika och tidstypiska korscenografin i utpräglad gustaviansk stil som upptar hela korväggen (bl.a. altaranordningen, orgelläktaren, orgelfasaden och predikstolen)**
- **Wahlmans tidstypiska restaurering från 1902, i synnerhet den rika och ovanliga utsmyckningen i jugendstil**
- **Pannhuset och tillhörande kolhus från 1902 i renässansstil. Ett kanske unikt exempel på nationalromantiska lösningar för tekniska installationer i kyrkor (Wahlman)**
- **Staffanskapellets inredning och utsmyckning från 1944, som ett renodlat exempel på periodens inredningsideal och arkitektoniska lösningar vid funktionsändringar**

Källor och litteratur

Ahlberg, H. 1996. *Dalarnas kyrkor i ord och bild*.

Berggren, Hugo. 1934. *Sveriges kyrkobyggnader. Västerås stift*.

Haglund, Oliver. 1914. *Garpenbergs socken*.

Prästgårdsinventering i Kopparbergs län, 1976. Dalarnas museum

Rönnegård, Sam. 1934. *Garpenbergs kyrka*. I Hedemora kontrakt - En hembygdsbok

Sjögren, Josef. 1952. *Orgelverken i Västerås stift*.

Välkommen till Garpenbergs kyrka : en kort historik. 1986

Arkitekten bakom kyrkans ombyggnad 1902-1903.

Lars Israel Wahlman, född 17 april 1870 i Hedemora, död 1952.

Han har uppfört många slott och herrgårdar, men även villor i bl.a. Djursholm, Lidingö, Stocksund och hemstaden Hedemora. För många är han nog mest känd för Engelbreds kyrkan på Östermalm, som räknas bland de främsta av byggnadsverken i jugendstil i Sverige.

Övriga uppgifter:

Inventeringsdatum: 2005-02-07. Fältinventering: Jean-Paul Darphin

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jean-Paul Darphin, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning och foto: Jean-Paul Darphin

Färdigställd: 2005-12-15

Händelser: Kronologisk förteckning

År	H-Typ	Händelse	Källa
1607	Garpenbergs socken	Socken bildas av byar som tidigare tillhört Hedemora, Husby, Grytnäs, Folkärna och By	Ahlberg, 1996
1608-1610	Nybyggnad-Kyrka	Första träkyrkan på platsen. Längd 41 alnar, litet utbyggt kor i öster, vapenhus i söder, torn i väster, 600 platser	Ahlberg, 1996 Haglund, 1914
1680	Tillbyggnad-Kyrkan- Klockstapel	Kyrkan målades först 1668. Den tillbyggdes 1680 och samtidigt uppfördes en fristående klockstapel	Ahlberg, 1996 Haglund, 1914
1740	Renovering- Exteriör	Inför visitation, samma år, spåntäcks samt tjäras tak och ytterväggar. Kyrkotomten m. kyrkogård inhägnas med ett träskrank	Rönnegård, 1934
1755	Hägnad	Kyrkogårdens träbalkar ersätts med stenmur	Rönnegård, 1934 Haglund, 1914
1784	Brand	Hela kyrkomiljön brandhärjas; kyrkan, klockstapeln, sockenstugan och tiondeboden drabbas och förstörs,	Ahlberg, 1996
1785-1786	Nybyggnad-Kyrka	Nuvarande kyrka uppförs. Förslag av konstmästaren J. Lindberg; Byggm. Eric Sjöström. 750 platser	RAÄ Ahlberg, 1996
1792	Tornur	Tornur med 4 tavlor installeras. Tillverkat 1791 i Stjärnsund	Ahlberg, 1996
1797-1798	Orgel	Orgeln uppförs på en särskild läktare över sakristian. Tillv. Verk och fasad: N. Söderström; 12 stämmor	Sjögren, 1952
1854	Renovering- Interiör	Valvet av brädor rappas med puts och vitkalkas. Bänkarna ommålas med träådring	Haglund, 1914
1871	Orgel	Restaurering av orgelverket. Orgelbyggare G.W. Becker	Sjögren, 1952
1875	Nybyggnad-Bårhus	Ett större bårhus med ytterligare utrymmen uppförs strax nordost om kyrkan	RAÄ
1800-tals slut	Ändring- Interiör	Golvteglet i kyrkorummets gångar ersätts med cement.	Haglund, 1914
1883-1884	Kyrkogård	Utvidgning och utfyllning av kyrkogården på östra sidan. 550 nya begravningsplatser (tidigare 750 befintliga)	Haglund, 1914
1902-1903	Renovering- Interiör	Ark. Isidor Wahlman. Dekormålare Edvard Berg. Inläggning av golv (saknades tidigare), gångarna beläggs med bruna stuckplattor; nya öppna bänkar. Ny läktare över vapenhuset, brädväggen mellan vapenhus och långhus rivs, ny uppgång till läktare och torn, orgelverket byggs ut. Ommålning och dekoration av kyrkorum och inredning. Uppvärmning installeras, värmekammare (pannhus) uppförs mot långhusets norra sida och något senare ett kolhus norr om kammaren	RAÄ. Nordisk familjebok Ahlberg, 1996 Haglund, 1914
1904	Orgel	Nytt orgelverk uppförs, tillv. G.A. Setterquist. Befintlig fasad bibehölls	Sjögren, 1952
1934	Inhägnad	Muren omläggs och restaureras	Rönnegård, 1934
1936	Renovering-?	Byggm. S. Sundell. Omfattande renovering. Sidogångar skapas längs långväggarna, bänkarna kapas, ommålning invändigt. Ny golvbeläggning av tegel? Elbelysning installeras	RAÄ Ahlberg, 1996
1944	Ombyggnad-Sakristia	Sakristian omvandlas till kapell, det s.k. Staffankapellet. Ny inredning, fönstret mot norr igenmuras; ny utsmyckning. Nils-Aron Berge (altare, predikstol, krucifix, fönstermålningar, takmålningar) och Akke Hugh-Malmeström (altartavla).	RAÄ Ahlberg, 1996
1953	Orgel	Orgelpositiv, 4 stämmor, anskaffas till Staffanskapellet. Tilv. O. Grönlund.	Sjögren, 1952
1960-61		Omfattande upprustning	Ahlberg, 1996
1969	Renovering- Restaurering- Interiör	Ark. L.O. Torstensson. A. Englund. Ny dopfont. Ommålning invändigt, nuvarande färgsättning? eller restaurering? Värmekammaren ersätts m. elvärme. Pannhuset inreds till toalett. Inredning av brudkammare i del av vapenhuset. Ombyggnad orgeln, G. Carlsson. Positiven i Staffanskapellet flyttas till koret	RAÄ Ahlberg, 1996
1993	Underhåll	Omfattande upprustning? Omputsning av fasader. Färgsättning av sockeln i blågrått	Ahlberg, 1996

